

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СПОРТИВНИХ ВИДІВ БОРОТЬБИ

Балашов Д. І.

ВСТУП

Олімпійські ігри є найбільш важливою подією в міжнародному спортивному житті, яка привертає величезну увагу населення планети. Перемоги на цих змаганнях справедливо вважаються найвищим досягненням видатних спортсменів. Представляють інтерес історичні особливості виникнення і розвитку видів спорту Олімпійських ігор сучасної епохи.

Ретроспективний аналіз розвитку спортивних видів боротьби дозволяє простежити їх еволюцію від древніх часів до сучасності, зокрема їх культурні, соціальні та спортивні аспекти. Боротьба була однією з найстаріших форм фізичної активності, що зародилась у різних культурах незалежно одна від одної, і стала основою для багатьох сучасних видів єдиноборств.

Боротьба як вид фізичної активності існувала ще в Стародавньому Єгипті, Месопотамії та Греції. У Стародавній Греції боротьба була частиною Олімпійських ігор, де борці використовували різні техніки для перемоги, що згодом стали основою для багатьох сучасних видів боротьби. У середньовічній Європі боротьба була важливою складовою лицарської підготовки¹.

З появою міжнародних змагань на початку ХХ століття багато традиційних видів боротьби почали отримувати спортивні регламенти. Виникнення Олімпійських ігор сучасної епохи дало новий поштовх для розвитку боротьби як спортивної дисципліни.

З кінця ХХ століття боротьба активно глобалізується. Сучасні технології дозволяють спортсменам з різних країн обмінюватися досвідом і методиками тренувань. Це значно вплинуло на стиль боротьби, який сьогодні набув більшої універсальності та доступності на міжнародному рівні.

Таким чином, розвиток спортивних видів боротьби демонструє поєднання багатовікових традицій і сучасних інновацій у підходах до тренувань, змагань та фізичної підготовки спортсменів.

¹ Абдуллаєв А. К. Ребар І. В. Теорія і методика викладання вільної боротьби. Вид. 2-е, пероб. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 300 с.

1. Історичні особливості виникнення і розвитку спортивних видів боротьби

Боротьба є унікальним видом спорту, що має багато різновидів, кожен з яких відображає культуру, традиції та спосіб життя різних народів світу. Народні види боротьби вирізняються технікою, правилами та специфічними способами досягнення перемоги. У південних народів поширена боротьба із захопленням ніг і застосуванням підніжок, тоді як у північних народів, таких як ескімоси або якутські народи, боротьба орієнтована на захоплення за одяг або тулуб. У народів, таких як монголи чи татари, боротьба часто проводилася на конях, а у народів Сходу, таких як в Туреччині, популярна «масляна боротьба», де борці змащуються маслом для ускладнення захоплень².

За класифікацією боротьби виділяються шість основних типів:

1. Боротьба в стійці без підніжок і захоплень нижче пояса: приклади включають молдавську «тринте-дряпте», татарську «кураш», узбецьку «кураш».

2. Боротьба в стійці з підніжками без захоплень нижче пояса: це казахська «курес», грузинська «чидаоба», таджицька «гуштінгірі», вірменська «Кох».

3. Боротьба в стійці з підніжками і захопленнями нижче пояса: наприклад, монгольська «барільда», японська «сумо», англійська «кетч».

4. Класична боротьба (в стійці і партері без захоплень нижче пояса): тут заборонені захоплення нижче пояса або використання ніг для захоплення.

5. Боротьба в стійці і партері з підніжками і захопленнями нижче пояса: приклади – давньогрецький панкратіон, вільна боротьба.

6. Боротьба із захопленнями і больовими прийомами: до таких видів відносяться самбо, дзюдо, вільна американська боротьба³.

Класична боротьба, вільна боротьба, дзюдо та самбо є найпоширенішими на міжнародному рівні. Класична боротьба, в якій заборонені захоплення нижче пояса, включена в програму Олімпійських ігор. Боротьба триває 6 хвилин (два періоди по 3 хвилини) на спеціальному килимі. Чиста перемога досягається, коли

² Пістун А. І. Спортивна боротьба: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Л.: Тріада плюс, 2008. 862 с.

³ Махінко М. П., Ставрінов М. Г., Лукіна О. В., Кусовська О. С. Історія розвитку олімпійських видів спортивних єдиноборств (боротьби греко-римської, вільної, дзюдо та тхеквондо). Методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів вищої освіти з дисципліни «ТМ боротьби», ТМС обраного виду спорту. Дніпро, 2019. 57 с.

один з борців притискає суперника спиною до килима (туше), або набирає на 12 балів більше.

Кожен вид боротьби має свої правила, які регламентують тривалість поєдинку, дозволені та заборонені прийоми, а також умови визначення переможця.

Вільна боротьба відрізняється тим, що поєдинки проводяться як у стійці, так і в партері, при цьому, на відміну від класичної боротьби, дозволяються прийоми із застосуванням ніг та захоплення за ноги. Інші правила змагань схожі з класичною боротьбою.

Дзюдо – це вид боротьби в спеціальному одязі, де борці змагаються в халатах із поясом і штанах, які трохи нижчі колін. Борці виступають босоніж, і використовуються захоплення руками за халат, пояс та штани вище поясу. Також дозволяється діяти ногами і виконувати швидкі захоплення руками за ноги. Поєдинок триває від 5 до 7 хвилин на татамі, виготовленому з циновок або синтетичних матів. Для перемоги потрібно кинути суперника на спину, утримувати його протягом 30 секунд або застосувати больовий прийом на ліктьовий суглоб чи задушливий прийом.

Самбо (самозахист без зброї) також є різновидом боротьби в одязі, подібною до дзюдо, з тією різницею, що тут не застосовуються задушливі прийоми, але дозволені больові прийоми як на руки, так і на ноги. Місце проведення змагань і вагові категорії такі ж, як у класичній і вільній боротьбі, а перемога нараховується за успішний кидок на спину або за больовий прийом.

Крім міжнародних змагань з цих видів боротьби, в різних країнах популяризуються й національні види єдиноборств, які відіграли важливу роль у підготовці багатьох видатних борців, таких як чемпіони олімпіад та світу⁴.

Боротьба є одним із найстаріших видів змагань, що має багатотисячолітню історію. Існує кілька теорій про її походження. Одні вчені вважають, що боротьба виникла з релігійних і культових практик (як зазначає К. Дим та інші дослідники), інші пов'язують її з природною потребою людини в русі та фізичній активності (як зазначає А. Кастеллі та інші). Також існує філософське пояснення цього феномену, як-от ідеї Х. Спенсера та Б. Шторна.

Однак найпоширеніша теорія полягає в тому, що виникнення різних видів фізичних вправ, включно з боротьбою, було обумовлене соціальною еволюцією та побутовими умовами. Можна припустити, що боротьба зародилася тоді, коли людина усвідомила значення

⁴ Стельмах Ю. Ю. Історія появи і розвитку спортивних видів боротьби : лекція № 2 з навчальної дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту та спортивно-педагогічне вдосконалення». Львів, 2021. 27 с.

фізичної сили, вправності та технік єдиноборства для виживання та добування їжі.

З часом боротьба стала не лише засобом самозахисту, а й важливим способом фізичного розвитку і передавання навичок між поколіннями. Історія боротьби оточена безліччю легенд і згадується в літературі й мистецтві як символ мужності та майстерності.

Найдавніші археологічні свідчення боротьби датуються VI-IV тисячоліттям до н. е. Вони описують бойові сцени, такі як клинописний міф про Гільгамеша. Стародавні греки та єгиптяни залишили значну кількість артефактів, серед яких гробниця Бені Гасана (2600 р. до н. е.) (рис. 1.1), де зображено понад 400 технік боротьби, що нагадують сучасні спортивні прийоми. Подібні зображення зустрічаються також на давньогрецьких амфорах та інших пам'ятках ⁵.

Рис. 1.1. Фрагменти зображення боротьби на гробниці Бені Гасан (2600 р. до н.е.)

Стародавні автори, такі як Піндар (IV ст. до н. е.), Лукіан, Хеліодор, Емір, Філострат, Плутарх та Платон, залишили детальні описи боротьби в античності. У відомій поемі Гомера «Іліада» (IX-X ст. до н. е.) яскраво змальовується поєдинок між Аяксом та Одісеєм.

⁵ Степанюк Світлана, Гречанюк Оксана, Маляренко Ірина, Ткачук Віра. Історія фізичної культури : навчально-методичний посібник. Херсон : вид-во П. П. Вишемирський В. С., 2016. 272 с.

Крім того, на античних вазах зустрічаються зображення міфологічних поєдинків, таких як бій між Гераклом і Антеєм, а мармурові скульптури Афіні (510 р. до н. е.) передають сцени боротьби між юнаками (рис. 1.2).

Цікаво, що зображення дитячих поєдинків також поширені в античному мистецтві, що свідчить про важливість тренувань з боротьби з раннього віку (рис. 1.3)⁶.

Історики зазначають, що в Давній Греції існували палестри – спеціальні школи для навчання боротьби та іншим видам спорту. У цих закладах, під наглядом досвідчених наставників, хлопчики й молоді чоловіки вивчали різноманітні техніки боротьби. Палестра була комплексом розміром 66х66 м, з приміщеннями для тренувань, боротьби, відпочинку та гігієнічних процедур, а також житлом для атлетів.

Рис. 1.2. Поєдинок Геракла і Антея (Греція)

⁶ Степанюк Світлана, Гречанюк Оксана, Маляренко Ірина, Ткачук Віра. Історія фізичної культури : навчально-методичний посібник. Херсон : вид-во П. П. Вишемирський В. С., 2016. 272 с.

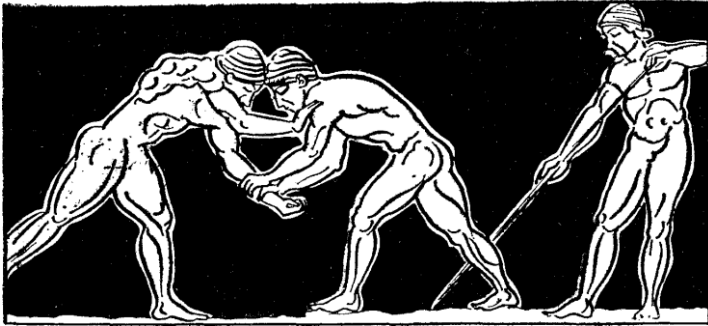

Рис. 1.3. Посидинок юнаків (Афіни)

У стародавньому світі боротьба прирівнювалась до мистецтва, нею займалися багато відомих вчених, поетів, державних діячів і полководців. Перші правила боротьби були розроблені засновником Афин Тезеєм, де переможцем вважався той, хто тричі кидав суперника на землю. У боротьбі того часу не існувало поділу на вагові категорії, і час посидинку не був обмежений.

Боротьба входила до програми Олімпійських ігор як частина п'ятиборства (пентатлону) та панкратіону – поєднання боротьби й кулачного бою. Серед олімпійських переможців були відомі особистості, такі як Піфагор, Платон і поет Піндар. Знаменитий полководець Мілон з Кротона, шестиразовий переможець Олімпійських ігор, встановив рекорд, який залишається неперевершеним ⁷.

З часом боротьба майже зникла під римським пануванням, але збереглася в Італії і Франції, поширюючись Європою через кельтів. У середньовіччі лицарі використовували техніки боротьби під час воєн і турнірів, що підтверджується середньовічними текстами, такими як «Пісня про Нібелунгів». У період розквіту великих міст боротьба знову набула популярності як спортивна дисципліна.

Перші книги з боротьби, такі як «Мистецтво боротьби» Фабіана фон Ауерсвальда (1539), свідчать, що боротьба розглядалась передусім як спосіб самооборони. У XIX столітті боротьба отримала нове визнання завдяки гуманістам, таким як Базедов, Гутс-Мутс і Песталоцці. У Франції були видані перші посібники з техніки боротьби та встановлені певні правила. У 1848 році в Парижі з'явилися перші атлетичні арени для проведення змагань з боротьби.

⁷ Філь С. М., Худолій О. М., Малка Г. В. Історія фізичної культури: навч. посіб. Харків: «ОВС», 2003. 160 с.

Важливим етапом стало включення греко-римської боротьби до програми сучасних Олімпійських ігор у 1886 році, а з 1912 року Міжнародна федерація любителів боротьби (ФІЛА) взяла на себе відповідальність за розвиток цього виду спорту⁸.

Історія виникнення дзюдо. В процесі Історія розвитку дзюдо тісно пов'язана з японським єдиноборством джиу-джитсу, яке бере свій початок із китайських бойових мистецтв. За легендою, прийоми джиу-джитсу потрапили до Японії з Китаю. З середини XVII століття цей вид боротьби почав вивчатися в японських школах, де його практикували переважно самураї. Для них було важливо опанувати техніку боротьби «голими руками», оскільки під час бою самураї міг втратити мечі і мав вміння захищатися без зброї. Ця техніка, яка отримала назву «куміуші», з часом перетворилася на джиу-джитсу.

У 1870 році в Японії було заборонено носіння зброї, що зробило боротьбу без зброї доступною для всіх громадян. В результаті джиу-джитсу почало поширюватися серед широких верств населення. Згодом Дзигоро Кано, народжений у 1860 році в сім'ї торговця, зацікавився джиу-джитсу і почав навчатися цьому мистецтву під керівництвом майстрів, таких як Тейносуке Яге та Хашиносуке Фукуда.

У 1882 році Кано відкрив власну школу боротьби під назвою «Кодокан» у Токіо, де він удосконалив техніку джиу-джитсу, зробивши її більш структурованою і безпечною для тренувань. Він назвав новий вид боротьби «дзюдо», що означає «гнучкий шлях». Дзюдо відрізнялося від традиційних систем єдиноборств новими прийомами, такими як кудзусі – техніка виведення суперника з рівноваги, та впровадженням спортивних принципів у тренувальний процес.

Кано також підкреслював важливість соціального аспекту дзюдо. Він сформулював принцип «взаємної користі», який полягав у тому, що техніка дзюдо може застосовуватися не лише для бою, але й для гармонійного розвитку людини в будь-яких життєвих ситуаціях. Школа «Кодокан» швидко здобула популярність і стала одним із символів японської культури. Дзюдо стало частиною освітніх програм у школах Японії, а Кано активно пропагував цей вид спорту за межами країни.

На кінець XIX століття дзюдо стало не лише методом фізичної підготовки, але й важливою складовою морального та інтелектуального виховання в Японії, закріпивши свій статус як один із елементів національної культури.

Після досягнення бажаного офіційного визнання на батьківщині, Кано Дзигоро розпочав реалізацію свого грандіозного плану – зробити дзюдо відомим у всьому світі. У 1951 році була заснована міжнародна

⁸ Шандригось В. І. Спортивна боротьба з методикою викладання: Навчальний посібник. Тернопіль: ТДПУ, 2003. 224 с.

федерація дзюдо, що призвело до регулярного проведення чемпіонатів і світових першостей, які почали привертати увагу спортсменів. Дзюдо також стало частиною програми Олімпійських ігор.

У 1903 році один із найталановитіших учнів Кано був відправлений до Америки, де відкрив школу, яка швидко здобула популярність. Президент США Теодор Рузвельт навіть відвідував цю школу, і в Кокодані досі зберігаються його подячні листи, адресовані Кано. Однак до 1909 року витрати на школу значно зросли, і Кано змушений був ввести вступні внески та плату за іспити.

У тому ж році він заснував культурне об'єднання Кокодан, яке ґрунтувалося на принципах дзюдо, і став членом Олімпійського комітету, залишаючись у цьому статусі до своєї смерті.

Міжнародна федерація дзюдо (IJF) була заснована в 1951 році і складається з п'яти континентальних союзів: Європейського, Азіатського, Панамериканського, Африканського та Союзу дзюдо Океанії. До складу IJF входять 122 національні федерації^{9 10}.

Глядачі в Європі з великим ентузіазмом сприйняли дзюдо, ставши його першими пропагандистами. В Японії відкривалися філії Кокодану та школи для військових. Ідеї Кано ставали все більш популярними.

Джиу-джитсу почало втрачати свої позиції, однак суперництво між цими системами єдиноборств продовжувалося. В Європі, де вже звикли до англійського боксу та греко-римської боротьби, дзюдо спочатку сприймалося з недовірою. Проте показові виступи, організовані для офіційних осіб, викликали великий інтерес, і багато з глядачів згодом стали активними прихильниками дзюдо¹¹.

Європейська подорож Кано Дзигоро принесла свої плоди. Почався обмін викладачами та спортсменами, відкривалися філії Кодокана за кордоном і школи дзюдо в країнах Старого Світу, а пізніше – і в США. Вже після закінчення Другої світової війни дзюдо практикувалося в 120 країнах світу.

У 1938 році в Каїрі відбувся конгрес, присвячений підготовці до наступних Олімпійських ігор. Завдяки старанням доктора Кано наступні Олімпійські ігри проходили в країні сходячого сонця, і в програму були включені змагання з дзюдо. Існує думка, що сам засновник заперечував проти цього включення, але важко з цим погодитися, адже, будучи серйозним аналітиком, професор не міг не

⁹ Алексеев А. Ф. Правила змагань з дзюдо. Харків, 2013. 56 с.

¹⁰ Федерація дзюдо України. Режим доступу URL : <https://ukrajinedudo.com/federation/history>

¹¹ Філіна В. А. Дзюдо: спорт чи мистецтво? Фізичне виховання і спорт у закладах вищої освіти: проблеми та перспективи. 2022. С. 84-87.

усвідомлювати, яку користь розвитку та популяризації дзюдо принесе олімпійській статус його дитини.

На жаль, великий майстер не дожив до того часу, коли дзюдо стало по-справжньому масовим видом спорту, яким захоплюються діти і дорослі, юнаки та дівчата, чоловіки та жінки. Повертаючись на батьківщину на судні «Хікава Мару», Кано Дзигоро помер від запалення легень 4 травня 1938 року.

Розширення географії дзюдо врешті-решт призвело до проведення світового чемпіонату в 1956 році, звичайно, на батьківщині цього популярного виду боротьби. Другий чемпіонат світу (1958 рік) також відбувся в Токіо. Змагання проходили без поділу учасників за ваговими категоріями, і найсильнішими стали господарі. Але після трирічної перерви у 1961 році в Парижі відбувся чемпіонат світу, який закінчився сенсацією. Золоту медаль здобув голландець Антон Хеесінк, який у фіналі виграв у Соні Кодзе, змусивши його розпрощатися з титулом чемпіона світу.

З 1955 року дзюдо поступово поширювалося вже під офіційною назвою дзюдо, і частіше – боротьба дзюдо. З Японії виїжджали спеціалісти в різні країни, щоб викладати дзюдо. Стало модно мати японського тренера, навіть якщо його послуги коштували дорого. Завдяки рекламі та активній діяльності професорів дзюдо японська боротьба отримала широке розповсюдження. Особливо великої популярності здобуло дзюдо у Франції, Бельгії, Нідерландах, Іспанії та Англії. Ось чому спортсмени саме цих країн є найсильнішими на нинішніх чемпіонатах Європи та світу.

Настав час, коли конкуренція європейських борців стала настільки серйозною, що японці почали програвати не тільки у важких вагових категоріях.

Таким чином можна зробити такі висновки, боротьба дзюдо виникла на основі китайського джиу-джитсу, засновником дзюдо є Дзигоро Кано, який відкрив школу «Кодокан» і значно реформував систему єдиноборств. До кінця XIX століття дзюдо стало важливою частиною японської культури та освітньої системи. Найталановитіших учнів Д. Кано в 1903 році був відправлений до Америки та відкрив там школу, яка швидко здобула популярність, потім він став членом Олімпійського комітету і залишався в цій ролі до самої смерті.

Європейська подорож Кано Дзигоро дала свої результати: розпочався обмін викладачами та спортсменами, відкривалися філії Кодокана за кордоном і школи дзюдо в Старому Світі та пізніше в США. Після закінчення Другої світової війни дзюдо практикувалося в 120 країнах світу.

У 1938 році в Каїрі відбувся конгрес щодо підготовки до чергових Олімпійських ігор. Завдяки доктору Кано наступні Олімпійські ігри проводилися в країні сходячого сонця¹².

Історія виникнення греко-римської боротьби. Греко-римська боротьба досягла свого розквіту в Стародавній Греції. Вона знайшла широке відображення як у грецькій літературі, так і в творах мистецтва. Важливість боротьби підкреслюється тим, що її включили до програми Олімпійських ігор майже одразу після 776 року до н.е., відразу після бігу. У класичному п'ятиборстві (пентатлоні) боротьба стала центральним елементом змагань. Згодом її також включили до панкратіону, де вона поєднувалася з кулачним боєм.

Всенародна любов до змагань у Греції сприяла виникненню масових видовищ, де з'явилися професійні спортсмени у різних дисциплінах, включаючи боротьбу. Професійна підготовка борців відбувалася у спеціальних школах, що вказує на велику популярність цього виду спорту.

Після завоювання Греції римляни також прийняли грецьку культуру, і боротьба стала популярним цирковим видовищем. Боротьба в Римі часто поєднувалася з кулачним боєм, а також з боями гладіаторів, де використовувалася зброя.

З приходом християнства популярність боротьби поступово занепадала, і до кінця IV століття нашої ери були закриті всі державні гладіаторські школи, а Олімпійські ігри припинили своє існування. Проте боротьба залишилася улюбленим розвагою народу навіть у темні часи середньовіччя.

Наприкінці XVIII – на початку XIX століття в Європі почала формуватися сучасна греко-римська боротьба. Основні її засади були закладені у Франції, де цей вид спорту був популярним як у сільській місцевості, так і в містах. Професійні борці виступали на циркових аренах, у садах та інших місцях для розваг. Згодом почали проводитися чемпіонати міст, а потім і національні змагання. Добра організація змагань і широка реклама принесли цьому виду спорту велику популярність.

У 1848 році в Парижі з'явилися перші арени для професійних борців. До Франції почали приїжджати спортсмени з інших країн (Німеччини, Італії, Туреччини тощо), щоб взяти участь у цих чемпіонатах та ознайомитися з їхньою організацією та правилами. Пізніше вони почали проводити подібні змагання у своїх країнах.

У підсумку французька боротьба отримала міжнародне визнання, а її назва увічнила країну, яка зробила цей вид спорту масовим. Звісно,

¹² Програма підготовки дзюдоїстів України до участі в Олімпійських іграх у Сіднеї. Методичні рекомендації для тренерів. К.: ДНДІФК і С, 2000. 86 с.

боротьба розвивалася в різних напрямках у світі, залежно від національних традицій і культур сусідніх народів.

У Європі найбільшого поширення набула французька (греко-римська) боротьба. Наприкінці XVIII століття в Європі, зокрема у Франції, почалося відродження інтересу до боротьби. Зростаюча популярність цього виду спорту серед населення сприяла появі атлетів, які подорожували Францією, популяризуючи боротьбу серед різних соціальних верств, особливо серед простого народу.

Найбільшу популярність здобув вид боротьби, в якому не дозволялися захвати нижче пояса, а метою була перемога над супротивником шляхом укладання його на лопатки. У цьому стилі перевага належала борцям, які мали силу та могли домінувати над своїми опонентами.

Перші професійні атлетичні арени для борців відкрилися в 1843 році, ставши місцем збору та спілкування шанувальників боротьби. Поступово французька боротьба почала поширюватися на інші європейські країни, де за французьким зразком стали організовуватися професійні чемпіонати. Цей період дав початок новій професії – борець. Як боротьба ставала популярнішою, вона також збагачувалася технічно. Замість простих двобоїв силою почали цінуватися техніка, спритність і краса виконання.

Професійна французька боротьба перетворилася на один з найулюбленіших видів спорту в Європі. Її популярність вражала: жоден інший вид спорту не викликав такого загального захоплення. Розпочалися змагання серед любителів, що додатково сприяло розвитку цього виду спорту¹³.

Підсумовуючи цей розділ, можна зробити наступні висновки, що боротьба досягла справжнього розвитку в Стародавній Греції. Наприкінці XVIII – на початку XIX століття в Європі почала формуватися сучасна греко-римська боротьба, основи якої були закладені у Франції. У 1848 році в Парижі з'явилися перші арени для професійних борців. З кінця XVIII століття в Європі, особливо у Франції, почалося відродження інтересу до боротьби, що сприяло появі атлетів, які популяризували цей вид спорту.

Історія виникнення вільної боротьби та боротьби самбо. Уже в XVIII столітті в Англії існував варіант боротьби, що надавав борцям широкі можливості у виборі атакуючих прийомів. Дозволялися захвати за ноги та різноманітні прийоми з використанням ніг.

¹³ Стельмах Ю. Ю. Історія появи і розвитку спортивних видів боротьби : лекція № 2 з навчальної дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту та спортивно-педагогічне вдосконалення». Львів, 2021. 27 с.

XIX століття стало епохою бурхливого розвитку професійної боротьби в Європі, і це захоплення також охопило Америку. Боротьба стала прибутковим заняттям. Серед усіх варіантів боротьби найбільшу популярність здобула англійська, яка згодом витіснила інші стилі.

У Північній Америці почали з'являтися молодіжні спортивні гуртки, що популяризували боротьбу, розглядаючи її не лише як розвагу та засіб заробітку, але і як цікавий та корисний вид спорту. Англійська боротьба (кэтч) отримала два напрямки: серед студентів та любителів вона стала спортом, що гармонійно розвиває фізичні якості, а серед професіоналів перетворилася на видовищне дійство, що викликало в глядачів примітивні інстинкти. Професійний кэтч став побиттям, де дозволялися удари, удушливі захвати та болісні прийоми.

У 1904 році в США, в Сент-Луїсі, проходили Треті Олімпійські ігри, на яких американці включили боротьбу кэтч у програму, назвавши її вільним стилем. Європейці не були знайомі з цим видом боротьби, тому ніхто не наважився взяти участь у змаганнях, що поставило під загрозу проведення олімпійського турніру. Американці вирішили організувати свій чемпіонат з вільної боротьби в рамках олімпійських змагань, і в результаті всі учасники першого турніру представляли США.

Суддівство відбувалося за американськими правилами, і боротьба проходила в семи вагових категоріях. На IV Олімпійських іграх у Афінах у 1906 році греки віддали перевагу греко-римській боротьбі, виключивши з програми вільну, яка для них була незнайомою.

Доля вільної боротьби була остаточно вирішена на V Олімпійських іграх 1908 року в Лондоні. Англійці включили свою боротьбу до програми, сподіваючись на успіх. Європейці не лише побачили новий вид боротьби, але й деякі спробували свої сили. Хоча переможцями в усіх вагових категоріях стали англійські та американські борці, вільна боротьба припала до душі європейцям.

Таким чином, вільна боротьба стала олімпійським видом спорту, проте це було єдине змагання, де борці вільного стилю з різних країн могли змагатися, адже інших міжнародних змагань у той час не проводилося.

У 1912 році Олімпійські ігри відбулися в столиці Швеції Стокгольмі, де класична боротьба користувалася великою популярністю, тому її включили в програму. Таким чином, європейці знову мали можливість побачити цей вид боротьби на Олімпіаді в Антверпені в 1920 році. На цей раз серед переможців переважали європейські борці, лише один американець зміг завоювати золоту медаль, а фінські та шведські борці виявилися беззаперечними лідерами.

Перші успіхи значно змінили ставлення європейців до вільної боротьби. Багато борців почали вдосконалюватися в новому виді, винаходити нові прийоми, навчатися робити підніжки та виконувати інші дії з використанням ніг.

Завершуючи розділ можна зробити такі висновки, що вільна боротьба виникла в Англії. Боротьба кэтч (англійський варіант) отримала два напрямки: серед студентів і любителів вона стала спортом, що гармонійно розвиває спортсмена, а серед професіоналів перетворилася на видовищне дійство, що викликає примітивні інстинкти. Вільна боротьба входить до програми Олімпійських ігор з 1904 року.

Перед тим як розпочати історію виникнення самбо, варто звернути увагу на те, як формувалося мистецтво самозахисту і який міжнародний рівень він мав наприкінці XIX – на початку XX століття, тобто на час початку біографії самбо. У 1539 році була видана книга німецького майстра боротьби і самозахисту Фабіана фон Ауерсвальда «Мистецтво боротьби. Вісімдесят п'ять прийомів». У цей період Європа, здавалося, навіть не підозрювала про існування джиу-джитсу та Японії. Перша спортивна книга з'явилася на 28 років раніше – в 1511 році – і належала авторству Ганса Вурма з Нижньої Баварії.

У 60-ті роки минулого століття інтерес до самбо почав з'являтися у Японії, Франції, Іспанії, Болгарії, Монголії, США та багатьох інших країнах, де також почали створюватися національні федерації самбо. Багато спортсменів у світі оцінили привабливість цього виду боротьби, що полягає в різноманітті прийомів і їх видовищності ¹⁴.

2. Системно-історичний аналіз і тенденції розвитку основних видів спортивної боротьби у програмах олімпійських ігор

Наприкінці минулого століття спортивна боротьба отримала своє «перше попередження»: МОК спробував виключити з програми Олімпійських ігор найдавніший вид – греко-римську боротьбу. Президенту ФІЛА М. Ерцегану тоді довелося докласти величезних зусиль за підтримки фахівців і любителів спорту, щоб захистити цей вид боротьби та залишити його в програмах наступних Олімпіад. Пройшло близько 20 років, і від МОК надійшло «друге попередження», цього разу серйозніше: тепер під загрозою опинилися одразу три види боротьби – греко-римська, вільна та жіноча. Вони були виключені з числа обов'язкових дисциплін Олімпійських ігор і могли зникнути з програми вже на Олімпіаді 2020 року.

¹⁴ Удосконалення людини за системами східних єдиноборств : [монографія] Бердянський державний педагогічний університет. Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. 440 с.

Протягом декілька років президентства ФІЛА Р. Мартінетті не зміг підвищити видовищність і популярність боротьби, а зміни в правилах і регламентах борцівських поєдинків, внесені за цей період, призвели до значного зменшення кількості результативних прийомів у стійці та примітивної тактики ведення поєдинків навіть провідними борцями. Бюро ФІЛА негативно оцінило діяльність Р. Мартінетті та усунуло його з посади президента.

Одним із важливих аспектів є вивчення динаміки досягнень країн-учасниць на Олімпійських іграх за видами боротьби для прогнозування подальшого розвитку та визначення перспектив збереження олімпійського статусу. У цьому контексті нами був проведений системно-історичний аналіз досягнень атлетів різних країн у змаганнях з греко-римської боротьби за весь понад 100-річний період сучасних Олімпійських ігор.

Результати такого аналізу дозволяють, насамперед, відзначити, що греко-римська боротьба була включена до програм 25 з 27 Олімпіад, і за цей період було розіграно 188 комплектів нагород. Загальний рівень досягнень різних країн показує, що переможцями Олімпійських ігор з греко-римської боротьби ставали представники 28 держав, а призерами – спортсмени з 40 країн.

Аналіз даних свідчить про значну перевагу борців союзу радянських соціалістичних республік. Вони здобули 91 медаль, з яких 47 золотих, значно випередивши найближчих конкурентів – збірні Швеції, спортсмени якої виграли 60 медалей, включаючи 21 золоту, та Фінляндії, борці якої завоювали 58 медалей, з яких 18 золотих.

Борці скандинавських країн здобули переважну більшість золотих медалей у першій половині минулого століття та мали тоді явне лідерство у порівнянні з атлетами інших країн. Однак з появою на олімпійському килимі радянських борців, починаючи з Ігор XV Олімпіади (1952 року), перевага шведських і фінських спортсменів у греко-римській боротьбі поступово зменшувалась. Попри це, до сьогодні вони досить впевнено займають друге і третє місця.

Водночас, якщо продовжити аналіз досягнень борців різних країн-учасниць Олімпійських ігор у греко-римській боротьбі після 90-х років, коли кількість претендентів на найвищі нагороди значно зросла, то співвідношення цих досягнень суттєво змінилося.

Як свідчать дані, результати борців Швеції та Фінляндії демонструють зниження, і до числа найсильніших країн на олімпійських турнірах з греко-римської боротьби увійшли спортсмени Куби, які здобули 8 медалей, з яких 4 золоті; США, що завоювали 8 медалей, зокрема 1 золоту; Туреччини, яка здобула 7 медалей, з яких 2 золоті; Південної Кореї, яка виборола 6 медалей, зокрема 4 золоті;

Польщі з 6 медалями, серед яких 3 золоті; Ірану, борці якого завоювали 3 золоті медалі. Крім того, до групи найсильніших за загальною кількістю нагород увійшли борці республік колишнього СРСР: Грузії, Казахстану, Білорусі, Азербайджану та Вірменії.

Продовжуючи поглиблений аналіз тенденцій розвитку греко-римської боротьби в рамках сучасного олімпійського руху, варто підкреслити, що цей вид спорту має глибокі європейські традиції. Саме тому представники Європи на більшості Олімпіад займали провідні позиції. Це наочно підтверджують дані, представлені на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Співвідношення кількості призерів Олімпіад з греко-римської боротьби

Згідно з рис. 2.1, європейські борці завоювали 85,4% усіх нагород у греко-римській боротьбі на сучасних Олімпійських іграх. На частку спортсменів Азії припадає 8,6% призових місць, на американських атлетів – 4,9%, а на африканських борців – лише 1,1%.

Разом із тим слід зазначити, що наприкінці минулого і на початку цього століття борці греко-римського стилю з Європи почали відчувати зростаючий рівень майстерності спортсменів з інших континентів. Це значно змінило співвідношення, яке відображене на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Співвідношення кількості призерів Олімпійських ігор з греко-римської боротьби (починаючи з Ігор XXVI Олімпіади (1996))

Аналіз даних на рисунку 2.2 показує, що європейські борці досі утримують лідерство за кількістю олімпійських нагород (67,9%), проте конкуренція значно зросла. Спортсмени з інших континентів частіше потрапляють до числа призерів Олімпійських ігор: 18,3% нагород здобули борці з азійських країн (переважно Південної Кореї, Казахстану, Ірану та Китаю), 12,2% – спортсмени з Америки (Куба та США), і 1,5% медалей вибороли атлети з Африки.

Це свідчить про значне розширення кола країн-учасниць, борці яких реально претендують на олімпійські нагороди. Якщо раніше на Олімпіадах домінували європейські спортсмени, то нині спостерігається вирівнювання рівня досягнень спортсменів різних континентів. Це можна розглядати як ознаку зростаючого інтересу з боку спортивних керівників та шанувальників єдиноборств до греко-римської боротьби, що робить претензії МОК щодо її виключення з Олімпіад слабо обґрунтованими та передчасними.

Існує висока ймовірність, що після певних коригувань правил змагань, які має здійснити нове керівництво ФІЛА, греко-римська боротьба залишиться в програмах майбутніх Олімпійських ігор. Це обумовлено як історичними передумовами виникнення і розвитку цього виду спорту, так і його перспективами вдосконалення в рамках сучасного олімпійського руху.

Динаміка розвитку вільної боротьби як олімпійський виду спорту.

Як було зазначено в першому розділі роботи, спортивна боротьба розпочала свою сучасну олімпійську історію з Ігор I Олімпіади (1896). Серед дев'яти видів спорту, включених до програми цих Ігор, була

греко-римська боротьба. У змаганнях взяли участь 5 спортсменів з чотирьох країн, а першим олімпійським чемпіоном у боротьбі став К. Шуманн (Німеччина).

На Іграх II Олімпіади (1900) жоден з видів боротьби не був включений до програми, але на Іграх III Олімпіади (1904) вже відбулися змагання з вільної боротьби за участю 42 атлетів у семи вагових категоріях. Такий різкий стрибок у кількості учасників пояснюється тим, що ця Олімпіада вперше проходила у США, і американці, як країна-організатор, ввели майже невідомий європейцям вид єдиноборств – вільну боротьбу. Усі учасники були представниками США, внаслідок чого американці отримали 7 золотих медалей і 14 призових місць, що дало їм суттєву перевагу в багаторічному олімпійському заліку з вільної боротьби. Ця перевага, до речі, досі дозволяє США утримувати лідерство за кількістю золотих медалей в історії олімпійської вільної боротьби.

До програми Ігор IV Олімпіади (1908) вперше були включені обидва види боротьби: греко-римська та вільна. У змаганнях з греко-римської боротьби взяли участь 74 атлети в чотирьох вагових категоріях, а у вільній боротьбі – 41 спортсмен у п'яти категоріях. Найсильнішими вільними борцями того разу стали представники Великобританії, які здобули 3 золоті, 4 срібні та 4 бронзові медалі. Це можна вважати вагомим підтвердженням того, що вільна боротьба має своє походження на британських островах, а її подальший розвиток відбувся в США на основі традицій англійців, які мігрували до Америки.

Підсумовуючи вищезазначене щодо початкового етапу становлення спортивної боротьби як олімпійського виду спорту, слід відзначити, що цей період був нестабільним і варіативним. Це підтверджується кількістю учасників, вагових категорій та включенням до програм Олімпіад лише одного виду боротьби.

Однак, починаючи з Ігор VII Олімпіади (1920), відбулася певна стабілізація програм, і з того часу борці греко-римського та вільного стилів постійно брали участь у всіх наступних Олімпіадах. Що стосується вільної боротьби, то період з Ігор VII до Ігор XI Олімпіади (1936) характеризується принциповим протистоянням між європейськими спортсменами, головним чином представниками скандинавських країн, і борцями США. За цей час на п'яти Олімпіадах американці здобули 22 медалі різного гатунку, з яких 10 золотих. У той же час фінські спортсмени виграли 21 медаль, зокрема 7 золотих, а шведські борці здобули 15 медалей, з яких 6 золотих. Єдиними, хто міг реально скласти конкуренцію представникам цих країн, були швейцарські спортсмени, які здобули 10 медалей, включаючи 4 золоті.

Наприкінці аналізованого періоду змагань до числа лідерів увійшли також представники Франції та Угорщини, які завоювали по 5 медалей, зокрема по 2 золоті.

Наступний етап розвитку вільної боротьби в програмах Олімпійських ігор розпочався з Ігор XIV Олімпіади (1948) і тривав до Ігор XXV Олімпіади (1992). Цей період характеризується різким розширенням кола країн-учасниць, спортсмени яких активно боролися за нагороди найвищого гатунку. Спершу до олімпійської еліти впевнено приєдналися борці Туреччини, які на Олімпійських іграх 1948 року здобули відразу 6 медалей, з них 4 золоті. З Ігор XV Олімпіади (1952) до них долучилися спортсмени СРСР, Японії та Ірану, а з Ігор XVI Олімпіади (1956) – атлети Болгарії та Німеччини. Пізніше за місця на олімпійському п'єдесталі почали змагатися борці з Південної Кореї, Монголії, КНДР та Куби.

Протягом цього періоду спортсмени окремих країн досягали значних результатів на різних етапах. Так, атлети Туреччини на шести Олімпіадах, починаючи з XIV (1948) і закінчуючи XIX (1968), здобули у вільній боротьбі 26 медалей, зокрема 15 золотих. Спортсмени Японії досягли найвищих результатів у період з Ігор XV Олімпіади (1952) до Ігор XXI Олімпіади (1976), виборовши 23 медалі, з яких 13 золотих.

Завершуючи аналіз цього періоду спортивних виступів команд-учасниць Олімпійських ігор у змаганнях з вільної боротьби, слід відзначити видатні досягнення радянських борців. Починаючи з Ігор XV Олімпіади (1952) і закінчуючи Іграми XXV Олімпіади (1992), вони завоювали 63 медалі, серед яких 31 золота. Особливо вражаючими були досягнення радянських спортсменів на трьох Олімпіадах: XX (1972), XXI (1976) і XXII (1980), де вони вибороли 25 медалей, з яких 17 золотих. Загалом цей період пройшов під значною перевагою радянських атлетів.

Ця тенденція продовжилася і в наступному етапі розвитку вільної боротьби на Олімпійських іграх, який тривав з Ігор XXVI Олімпіади (1996) до Ігор XXX Олімпіади (2012). Після розпаду СРСР, всі колишні республіки почали виступати окремими командами, що значно загострило конкуренцію і збільшило кількість країн, які реально претендують на призові місця в олімпійських турнірах з боротьби. У цих умовах зберіглося принципове суперництво у вільній боротьбі між США та країнами колишнього радянського союзу, які продовжують випереджати інші країни як за кількістю золотих медалей, так і за загальною кількістю нагород.

Як свідчить аналіз даних, команда США завоювала 16 медалей, з яких 8 золотих. Серед інших країн слід виділити спортсменів Ірану, які здобули 11 нагород, і за кількістю призових місць навіть випереджають

американців. Також варто відзначити успішні виступи борців з Азербайджану, Узбекистану, а також Грузії, України та Казахстану. Існує велика ймовірність, що досягнення атлетів з цих країн на майбутніх Олімпіадах залишатимуться високими й можуть мати тенденцію до подальшого зростання.

Сукупність наведеної інформації, а також результати системного аналізу літературних джерел відповідного профілю дозволили узагальнити дані щодо всіх етапів становлення та розвитку вільної боротьби як олімпійського виду спорту. Виявлено, що з 27 проведених Олімпійських ігор вільна боротьба була включена до програми 24 Олімпіад. Серед переможців і призерів були представники 42 країн.

Детальний аналіз свідчить, що найбільше нагород має країна США, які завоювали 109 медалей, з них 49 золотих. Однак перевага американських борців заснована передусім на більш ранньому старті їхніх виступів на Олімпійських іграх порівняно з іншими спортсменами, які почали брати участь з Ігор XV Олімпіади (1952).

Подальший аналіз показує, що серед лідерів олімпійської вільної боротьби також знаходяться Японія та Туреччина, які здобули по 17 золотих медалей. Проте за загальною кількістю нагород японські борці, маючи 43 медалі, перевершили турецьких спортсменів, які вибороли 37 медалей різного гатунку. Водночас обидві ці країни значно випередили команди Фінляндії та Швеції, які завоювали по 8 золотих медалей, причому їхні найкращі результати припадають на першу половину минулого століття.

Високі олімпійські досягнення мають також борці Болгарії (34 медалі, з них 5 золотих), Ірану (33 медалі, з яких 5 золотих) та Південної Кореї (18 медалей, включаючи 4 золоті). Спортсмени цих країн витіснили з числа лідерів борців Великої Британії, Швейцарії, Німеччини та Канади. Крім того, близькі до входження в першу десятку борці Азербайджану та Узбекистану.

Як важливе доповнення до цих фактів варто проаналізувати співвідношення кількості нагород Олімпійських ігор, завойованих борцями вільного стилю з різних континентів. Така сукупна інформація за всю історію сучасних Олімпіад представлена на рисунку 2.3.

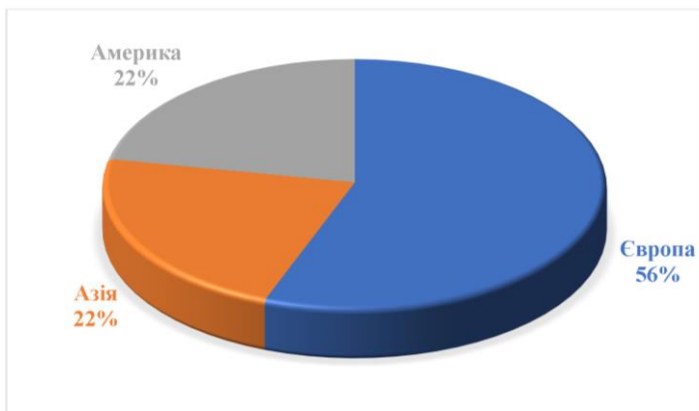

Рис. 2.3. Співвідношення кількості призерів Олімпійських ігор з вільної боротьби

Згідно з рис. 2.3, пріоритет за кількістю олімпійських нагород належить борцям Європи, які здобули 55,8% усіх медалей. Водночас решта нагород розподілена майже порівну між атлетами з Азії (22,2%) та Америки (22,0%).

За останні роки відбулося помітне зміщення акцентів на користь азіатських борців, які значно збільшили кількість олімпійських нагород, починаючи з Ігор XXVI Олімпіади (1996). Співвідношення кількості борців із різних континентів, які здобули призові місця на останніх п'яти Олімпійських іграх, наведено на рисунку 2.4.

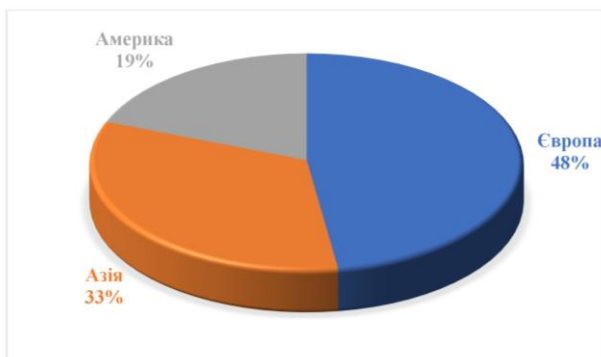

Рис. 2.4. Співвідношення кількості призерів Олімпійських ігор з вільної боротьби (починаючи з Ігор XXVI Олімпіади)

Як видно з рис. 2.4, перевага європейських борців уже не виглядає такою беззаперечною. За аналізований період вони здобули 47,7% олімпійських нагород, причому найбільший внесок зробили атлети з Грузії, України, Азербайджану, Туреччини та Болгарії. Борці азійського континенту виграли 33,1% медалей, зокрема завдяки зусиллям спортсменів з Ірану, Японії, Узбекистану, Південної Кореї та Казахстану. Американські борці дещо знизили свої показники, здобувши 19,2% олімпійських нагород, причому в цьому регіоні сильні позиції зберігають атлети США та Куби.

Отже, є всі підстави вважати, що вільна боротьба продовжує динамічно розвиватися та займає гідне місце в програмах Олімпійських ігор. Це підтверджується широким представництвом борців з різних країн серед переможців і призерів, загостренням конкуренції між американськими та українськими спортсменами в боротьбі за лідерство, зростанням видовищності та динаміки поєдинків, а також впевненими виступами представників країн Європи, Азії та Північної Америки. Усе це підкреслює недоцільність виключення вільної боротьби з програми майбутніх Олімпійських ігор і підтверджує перспективи її подальшого розвитку.

Одним із найважливіших завдань для подолання кризи у розвитку вільної боротьби та збереження її статусу олімпійського виду спорту є підвищення ефективності та видовищності змагань через оптимізацію правил. Для вирішення цього завдання ФІЛА наприкінці 2013 року прийняла цілий комплекс змін, що включають нову систему оцінки техніко-тактичних дій, зміни в регламенті поєдинків, вагових категоріях та форматі змагань.

За попередніми оцінками фахівців, ці зміни суттєво підвищили ефективність та інтенсивність вільної боротьби. Проте такі оцінки потребують більш точного визначення та аналізу на основі системного вивчення особливостей змагальної діяльності борців. Найбільш доцільно аналізувати змагальну діяльність через розрахунок спортивно-технічних показників, які всебічно характеризують цю діяльність, та їх подальшу інтерпретацію для визначення тенденцій розвитку вільної боротьби.

Становлення та розвиток жіночої боротьби в процесі олімпійського руху.

Активна діяльність феміністських організацій, які виступають за повну рівність чоловіків і жінок у всіх сферах суспільного життя, включаючи спорт, призвела до того, що в програми Олімпійських ігор були включені змагання серед жінок у тих видах спорту, які раніше вважалися суто чоловічими. До таких видів спорту належить і вільна боротьба, яку ФІЛА виділила в окрему дисципліну, назвавши змагання

серед жінок жіночою боротьбою. У 80-х – 90-х роках минулого століття почали проводитися світові та континентальні чемпіонати з жіночої боротьби, а в 1997 році МОК ухвалив рішення про її включення як показової дисципліни на Іграх XXVII Олімпіади (2000). Після цього жіноча вільна боротьба стала частиною програм Олімпійських ігор XXVIII (2004), XXIX (2008) та XXX (2012) як відносно самостійна дисципліна.

Як зазначив один з керівників ФІЛА Мішель Дюссон (Michel Dusson) в інтерв'ю під час чемпіонату Європи, «жіноча боротьба стане спортивним феноменом XXI століття», маючи на увазі, ймовірно, набуття нею олімпійського статусу. Однак загроза виключення спортивної боротьби з програми Олімпійських ігор 2020 року також стосується й жіночої боротьби. Ця загроза зумовлює необхідність детальнішого аналізу становлення та розвитку жіночої вільної боротьби як повноправної частини олімпійського руху.

Перш за все, варто відзначити, що ставлення до жіночої боротьби з боку багатьох фахівців і навіть керівників ФІЛА часто було зневажливим і недостатньо оціненим. Більшість провідних тренерів, які самі були борцями високої кваліфікації, через усталені гендерні стереотипи не могли зрозуміти мотивів жінок займатися таким суто чоловічим видом спорту, як боротьба. Ще більш негативно ставилися до жіночої боротьби деякі науковці.

Варто зазначити, що багато іноземних фахівців негативно оцінюють, на їхню думку, занадто повільний розвиток жіночих дисциплін у програмах Олімпійських ігор. Більше того, саме з-за кордону надійшла ідея, яка зараз втілена в життя, про те, що оптимально збалансована програма Олімпійських ігор повинна включати абсолютно рівну кількість змагань серед чоловіків і жінок^{15 16}.

Разом з тим, можна з упевненістю стверджувати, що глобальна фемінізація спорту та олімпійського руху суттєво розширює можливості жінок для самовдосконалення та самореалізації. Фахівці повинні враховувати ці фактори та розробляти вискоєфективні програми підготовки, що забезпечують досягнення високих спортивних результатів з мінімальним ризиком для здоров'я спортсменок.

Одним із актуальних напрямів дослідження особливостей жіночої вільної боротьби є визначення перспектив її розвитку та збереження олімпійського статусу. У цьому зв'язку ми виявили динаміку досягнень

¹⁵ Mascagni Stivachtis K. Women's Participation in the Olympic Movement // Pound R.W. Women in Sport // XIII Olympic Congress. Lausanne, Switzerland : International Olympic Committee, 2009. 373 p.

¹⁶ Schneider A. Ethical Issues // Women in Sport. Oxford : Blackwell Science Ltd., 2000. P. 430-440.

жінок-борців з різних країн-учасниць на Олімпійських іграх, представлену в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Досягнення країн-учасниць на Олімпійських іграх
із жіночої боротьби (медальний залік)**

Країни-учасниці	XXVIII (2004)			XXIX (2008)			XXX (2012)			Всього медалей			Місце
	з	с	б	з	с	б	з	с	б	з	с	б	
Японія	2	1	1	2	1	1	3	-	-	7	2	2	1
Китай	1	-	-	1	1	-	-	1	-	2	2	0	2
Канада	-	1	-	1	-	1	-	1	1	1	2	2	3
Україна	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	0	1	5
Болгарія	-	-	-	-	1	-	-	1	-	0	2	0	6
США	-	1	1	-	-	1	-	-	1	0	1	3	7
Азербайджан	-	-	-	-	-	1	-	1	1	0	1	2	8
Казахстан	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0	0	2	9-11
Колумбія	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0	0	2	9-11
Франція	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0	0	2	9-11
Іспанія	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0	0	1	12-14
Монголія	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0	0	1	12-14
Польща	-	-	-	-	-	1	-	-	-	0	0	1	12-14

Докладний аналіз змісту таблиці 2.1 свідчить, що жінки-борці брали участь у трьох Олімпіадах у чотирьох вагових категоріях, розігравши в цілому 12 комплектів нагород.

Безумовними лідерами цих змагань є спортсменки Японії, які здобули в загальному підсумку 11 медалей, з них 7 золотих. Досягнення жінок-борців з інших країн значно скромніші: 2 золоті та 2 срібні нагороди у спортсменок Китаю; 5 медалей у жінок-борців Канади, включаючи одну золоту; на четвертому місці спортсменки Росії, які мають у своєму активі 4 медалі, зокрема 1 золоту; жінки-борці України виграли 1 золоту та 1 бронзову медаль. Значних успіхів також досягли спортсменки Болгарії, на рахунку яких 2 срібні медалі, жінки-борці США, які завоювали 1 срібну та 3 бронзові медалі, а також спортсменки Азербайджану, які мають 1 срібну та 2 бронзові медалі. По 2 бронзові медалі у жінок-борців Казахстану, Колумбії та Франції, по 1 бронзовій медаль – у спортсменок Іспанії, Монголії та Польщі.

Отже, до числа призерів Олімпійських ігор увійшли жінки-борці з 14 країн Європи, Азії, Північної та Південної Америки. Для конкретизації та наочного сприйняття даних про розподіл кількості призерів олімпійських змагань з жіночої боротьби з різних континентів ці дані наведені на рис. 2.5.

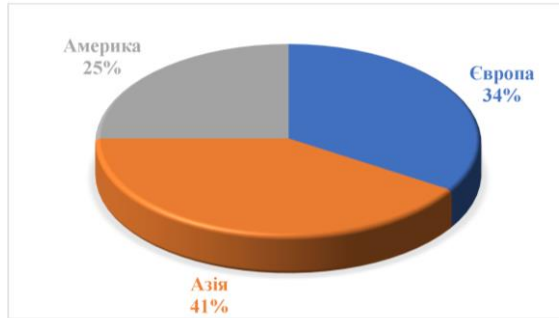

Рис. 2.5. Співвідношення числа жінок-борців призерів Олімпійських ігор, що представляють різні континенти

Як видно з рисунка 2.5, помітна перевага за кількістю призерів належить представницям азійського континенту, які здобули 41% олімпійських медалей. Значно менше нагород у жінок-борців Європи 34%. Ще менше призерів Олімпійських ігор серед спортсменок американського континенту 25%.

Якщо аналізувати лише співвідношення кількості золотих медалей (таблиця 2.1), то перевага жінок-борців з країн Азії буде ще більшою, навіть подавляючою. У них 9 золотих нагород (75%), тоді як у спортсменок Європи – дві золоті медалі (16,7%), а у представниць американського континенту – лише одна (8,3%).

Особливо вражають досягнення жінок-борців Японії, які здобули 11 олімпійських медалей, включаючи 7 золотих, 2 срібні та 2 бронзові. Ймовірно, такі видатні успіхи японських спортсменок у вільній боротьбі можна пояснити національними традиціями, а також етнічними та етнопсихологічними особливостями жінок цієї країни, які сприяють створенню оптимальної структури майстерності атлеток і можливості її адекватної реалізації в умовах екстремальної змагальної діяльності.

Таким чином, проведений аналіз динаміки кількості олімпійських нагород жінок-борців з різних країн та континентів свідчить про те, що призерами трьох Олімпіад ставали спортсменки з 14 країн Європи, Азії та Америки. Олімпійські турніри з жіночої вільної боротьби проходили тільки в чотирьох вагових категоріях, так званих «олімпійських вагах» (до 48 кг, до 55 кг, до 63 кг, до 72 кг). Перевага за кількістю медалей належить спортсменкам азійського континенту, хоча успіхи жінок-борців з Європи та Америки також є значними, а рівень конкуренції та спектр призерів зростають з кожною Олімпіадою.

Все це підкреслює високі перспективи розвитку жіночої вільної боротьби як повноправного учасника олімпійського руху. Зокрема, вже давно назріла необхідність збільшення кількості вагових категорій у змаганнях жінок-борців на Олімпійських іграх до шести, що дозволить значно підвищити кількість розіграних медалей відповідно до сучасних тенденцій розвитку олімпійського руху та рекомендацій МОК. Це, у свою чергу, суттєво підвищить престиж жіночої вільної боротьби та допоможе подолати бар'єр зневажливого ставлення до неї з боку чоловіків-борців.

Одним з пріоритетних напрямів вирішення проблеми наукового обґрунтування і вдосконалення системи підготовки спортсменок у вільній боротьбі є аналіз їх змагальної діяльності. Актуальність цієї проблеми особливо очевидна, оскільки після Олімпіади 2012 принципово змінилися правила змагань і регламент поєдинків у спортивній боротьбі. По-перше, зменшено число періодів кожної сутички (з трьох до двох) при збільшенні їх тривалості (з двох до трьох хвилин). По-друге, повернуто загальне сумування балів за проведені технічні дії протягом усієї сутички, а не кожного періоду окремо. По-третє, суттєво змінилася система оцінки технічних дій та активності борців. Названі зміни, так само як і багато інших, менш значних, спрямовані на підвищення видовищності та популярності спортивної боротьби, в тому числі й жіночої. У зв'язку з цим дуже важливо встановити ступінь впливу введених змін правил на характер змагальної діяльності борців. Таким чином, зміни правил змагань у спортивній боротьбі, введені ФІЛА після Олімпіади 2012, значно вплинули на зміст і структуру поєдинків жінок-борців, суттєво підвищивши результативність технічних дій, помітно збільшивши тривалість сутичок і принципово змінивши співвідношення якості перемоги. Все це в цілому значно ускладнило змагальну діяльність спортсменок і вимагає суттєвого перегляду провідних аспектів техніко-тактичної підготовки відповідно до змінених умов цієї діяльності в сучасній жіночій вільній боротьбі.

Разом з тим, відносно недавно стало відомо, що на Іграх XXXI Олімпіади 2016 жінки-борці змагатимуться не в чотирьох, як раніше, а в шести вагових категоріях. При цьому чоловіки в греко-римській і вільній боротьбі виступатимуть не в семи, а лише в шести вагових категоріях. Таким чином, кількість комплектів нагород на майбутній Олімпіаді в греко-римській, вільній та жіночій боротьбі буде однаковою, складаючи по шість комплектів у кожному виді боротьби.

Таке значне збільшення числа учасниць та нагород Олімпіад у жіночій частині програми змагань зі спортивної боротьби настійно вимагає значного посилення уваги до жінок-борців і підвищення

ефективності наукових досліджень, спрямованих на системне вивчення жіночої боротьби.

ВИСНОВКИ

В процесі системно-історичного аналізу та систематизації історичних даних визначено, що справжнього розвитку боротьба досягла в стародавній Греції. У кінці XVIII – на початку XIX століття в Європі почала формуватися сучасна греко-римська боротьба, основи якої були закладені у Франції. У 1848 році в Парижі з'явилися перші арени для виступів професійних борців. З кінця XVIII століття в Європі, особливо у Франції, почалося відродження інтересу до боротьби. Цей новий інтерес призвів до виникнення атлетів. З'ясовано, що вільна боротьба зародилася в Англії. У Північній Америці почали з'являтися молодіжні спортивні клуби, які популяризували боротьбу. Встановлено, що боротьба дзюдо своїм корінням сягає китайського бойового мистецтва джиу-джитсу. Засновником дзюдо став Дзигоро Кано, який пізніше заснував школу Кодокан. У кінці XIX століття дзюдо стало невід'ємною частиною культури Японії.

Європейська подорож Кано Дзигоро принесла свої плоди: розпочався обмін викладачами та спортсменами, відкрилися філії Кодокана за кордоном і школи дзюдо в країнах Старого Світу, а пізніше – і в США. Після закінчення Другої світової війни дзюдо практикувалося в 120 країнах світу. У 1938 році в Каїрі відбувся конгрес щодо підготовки до чергових Олімпійських ігор. Дзюдо увійшло в програму Олімпійських ігор. Дзигоро Кано став членом Олімпійського комітету і залишався ним до самої смерті

На основі проведення системно-історичного та порівняльного аналізу тенденцій розвитку основних видів спортивної боротьби (греко-римської, вільної, жіночої) у програмах Олімпійських ігор дійшли таких висновків: греко-римська боротьба була включена до програми 25 Олімпіад з 27, що відбулися, з розіграшам 188 комплектів медалей. Переможцями Олімпійських ігор ставали борці з 28 країн. У довоєнний період переважали спортсмени Швеції та Фінляндії. Після розпаду Радянського Союзу кількість претендентів на вищі нагороди значно зросла, а результати борців Швеції та Фінляндії суттєво знизилися. Це призвело до появи нових потужних борцівських держав, які здобувають високі місця в греко-римській боротьбі, серед яких Куба, Південна Корея, Польща, Іран, Туреччина, США, а також країни пострадянського простору: Грузія, Казахстан, Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Україна. Греко-римська боротьба має глибокі європейські традиції, і борці Європи явно переважають представників інших континентів за кількістю олімпійських медалей. Однак протягом

останніх двох десятиліть атлети Азії та Америки стали гідними конкурентами європейцям.

Вільна боротьба була включена до програм 24 Олімпіад за ініціативою США, борці яких відразу ж зайняли лідерство за кількістю завойованих золотих медалей і призових місць, не поступаючись цим статусом, вважаючи цей вид боротьби своїм національним єдиноборством. Аналіз співвідношення кількості нагород Олімпійських ігор, завойованих борцями вільного стилю з різних континентів, свідчить про значне перевагу атлетів Європи, хоча за останні два десятиліття це перевага помітно зменшилася завдяки успішним виступам борців азіатського континенту, головним чином спортсменів Ірану, Японії, Узбекистану, Південної Кореї, Казахстану.

Жіноча боротьба, яка отримала олімпійський статус на початку цього століття завдяки фемінізації спорту та олімпійського руху, була представлена на програмах трьох останніх Олімпіад. Вона продемонструвала безумовне лідерство японських спортсменок, які здобули в загальному 7 золотих медалей, що більше, ніж усі інші країни, які виграли в сумі 5 нагород вищого гатунку, включаючи 2 золоті медалі спортсменок з Китаю та по одній – у жінок-борців Канади та України. Таке переважання спортсменок Японії, а також Китаю визначає значну перевагу жінок-борців Азії порівняно з представницями Європи та Америки, що, ймовірно, пояснюється етнічними та психічними особливостями жінок азійських країн, які сприяють ефективному реалізації майстерності спортсменок в умовах екстремальної діяльності на змаганнях високого рівня.

Інтенсивний розвиток жіночого спорту та значне збільшення кількості комплектів нагород у жіночій вільній боротьбі на Олімпійських іграх визначають необхідність підвищення кількості та якості наукових досліджень щодо всебічного вивчення особливостей жіночої боротьби, включаючи аналіз характеристик змагальної діяльності спортсменок різної кваліфікації та віку з визначенням відмінностей цих характеристик від аналогічних, виявлених у борців-чоловіків.

Виявлені особливості характеристик змагальної діяльності спортсменок свідчать про значні відмінності у змісті та структурі змагальних поєдинків борців залежно від статі, кваліфікації та віку, що підкреслює необхідність диференційованого підходу в навчально-тренувальному процесі з урахуванням цих особливостей.

АНОТАЦІЯ

Олімпійські ігри є найбільш важливою подією в міжнародному спортивному житті, яка привертає величезну увагу населення планети.

Перемоги на цих змаганнях справедливо вважаються найвищим досягненням видатних спортсменів. Ретроспективний аналіз розвитку спортивних видів боротьби дозволяє простежити їх еволюцію від древніх часів до сучасності, зокрема їх культурні, соціальні та спортивні аспекти. Боротьба була однією з найстаріших форм фізичної активності, що зародилась у різних культурах незалежно одна від одної, і стала основою для багатьох сучасних видів єдиноборств. Проведено системно-історичний аналіз та систематизацію літературних і інформаційних джерел щодо еволюції спортивної боротьби в процесі олімпійського руху. Виявлено на основі системно-історичного і порівняльного аналізу співвідношення рівнів досягнень борців греко-римської, вільної і жіночої спортивної боротьби різних країн в програмах Олімпійських ігор. Проаналізовано динаміку показників, що відображають виступи спортсменів спортивних видів боротьби на великих міжнародних змаганнях, а саме: Олімпійських іграх. Отримано нові знання про різні аспекти еволюції та тенденції розвитку спортивної боротьби в контексті міжнародного олімпійського руху. Встановлено співвідношення рівнів досягнень борців греко-римської, вільної і жіночої спортивної боротьби різних країн в програмах Олімпійських ігор.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллаєв А. К. Ребар І. В. Теорія і методика викладання вільної боротьби. Вид. 2-е, пероб. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 300 с.
2. Алексеев А. Ф. Правила змагань з дзюдо. Харків, 2013. 56 с.
3. Махінько М. П., Ставрїнов М. Г., Лукїна О. В., Кусовська О. С. Історія розвитку олімпійських видів спортивних єдиноборств (боротьби греко-римської, вільної, дзюдо та тхеквондо). Методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів вищої освіти з дисципліни «ТМ боротьби», ТМС обраного виду спорту. Дніпро, 2019. 57 с.
4. Пістун А. І. Спортивна боротьба: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Л.: Тріада плюс, 2008. 862 с.
5. Програма підготовки дзюдоїстів України до участі в Олімпійських іграх у Сіднеї. Методичні рекомендації для тренерів. К.: ДНДІФК і С, 2000. 86 с.
6. Стельмах Ю. Ю. Історія появи і розвитку спортивних видів боротьби : лекція № 2 з навчальної дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту та спортивно-педагогічне вдосконалення». Львів, 2021. 27 с.
7. Степанюк Світлана, Гречанюк Оксана, Маляренко Ірина, Ткачук Віра. Історія фізичної культури : навчально-методичний посібник. Херсон : вид-во Вишемирський В. С., 2016. 272 с.

8. Удосконалення людини за системами східних єдиноборств : [монографія] Бердянський державний педагогічний університет. Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. 440 с.
9. Федерація дзюдо України. Режим доступу URL : <https://ukrainejudo.com/federation/history>
10. Філіна В. А. Дзюдо: спорт чи мистецтво? *Фізичне виховання і спорт у закладах вищої освіти: проблеми та перспективи*. 2022. С. 84-87.
11. Філь С. М., Худолій О. М., Малка Г. В. Історія фізичної культури: навч. посіб. Харків: «ОВС», 2003. 160 с.
12. Шандригось В. І. Спортивна боротьба з методикою викладання: Навчальний посібник. Тернопіль: ТДПУ, 2003. 224 с.
13. Mascagni Stivachtis K. Women's Participation in the Olympic Movement // *Pound R.W. Women in Sport // XIII Olympic Congress. Lausanne, Switzerland : International Olympic Committee*, 2009. 373 p.
14. Schneider A. Ethical Issues // *Women in Sport. Oxford* : Blackwell Science Ltd., 2000. P. 430-440.

Information about the author:

Balashov Dmytro Ivanovych,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory and Methodology
of Physical Culture

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
87, Romenska str., Sumy, 40002, Ukraine